

Joanna Szulborska-Łukaszewicz

FESTIWAL TEATRALNY „NOWY BUŁGARSKI DRAMAT” W SZUMEN

Szumen to miasto położone w południowo-wschodniej Bułgarii, 80 kilometrów od Warny, zarówno w przeszłości, jak i obecnie związane z Polską. Nasz król, Władysław III Warneńczyk, w drodze do Warny zwyciężył tam Turków, walcząc o wyzwolenie szumeńskiej twierdzy, co upamiętnia specjalna – ufundowana w 550. rocznicę bitwy – tablica przed wejściem do ruin¹. Po okresie Wiosny Ludów, po upadku powstania węgierskiego, w 1849 roku w Szumen znaleźli schronienie polscy emigranci z gen. Józefem Bemem na czele, o czym przypomina dziś tablica poświęcona polskim powstańcom – patriotom i demokratom². Wśród licznych polskich oficerów emigrantów mieszkał tu Teodor Tomasz Jeż³, autor wielu powieści historycznych, których akcje rozgrywają się na ziemiach bułgarskich, m.in. w Szumen, w okresie walki Bułgarów z Turkami o wyzwolenie spod trwającej ponad 500 lat niewoli.

Jedną z centralnych ulic w mieście Szumen nazwano imieniem Adama Mickiewicza. Na ścianie stojącego tam budynku sądu umieszczono płaskorzeźbę upamiętniającą wybitnego polskiego poetę. Jego imię nosi też jedna z piękniejszych auli na tutejszym Uniwersytecie im. Konstantina Presławskiego. Wiele artykułów naukowych, a nawet publikacji książkowych poświęcono roli polskich emigrantów w Szumen⁴.

---

¹ Umieszczony na tablicy tekst informuje: „Tu 25 X 1444 roku zjednoczone siły krzyżowców pod wodzą polsko-węgierskiego króla Władysława III Jagiełły-Warneńczyka rozbiły turecki garnizon i przejęły szumeńską twierdzę. Szumen, 2004” (przekład własny). Zwycięską bitwę z Turkami stoczył Warneńczyk także w leżącej nieopodal, ok. 30 km od Szumen, Prowadii, zdobywając niedostępną, położoną wysoko na skałach twierdzę Owecz.

² Tablica informuje, iż w okresie od listopada 1849 do maja 1851 r. w Szumen mieszkało aż 805 polskich emigrantów, z generałem Józefem Bemem na czele.

³ Teodor Tomasz Jeż – pseudonim Zygmunta Miłkowskiego (ur. 23 marca 1824 na Podolu, zm. 11 stycznia 1915 w Lozannie), polskiego pisarza i polityka, walczącego o niepodległość, autora kilkudziesięciu powieści historycznych, których akcja toczy się na Bałkanach, w tym wielu z nich (np. *W zaraniu* i *Zarnica*) na ziemiach bułgarskich w okresie walki o wyzwolenie spod niewoli tureckiej i odzyskanie wolności narodowej. O pobycie Miłkowskiego w Szumen piszą: Tadeusz Wasilewski w *Historii Bułgarii* (Wrocław 1988, s. 145–146) oraz Lesław M. Bartelski w *Jeźdźcu z Madary* (Warszawa 1977, s. 265, 437).

⁴ S. Czylingirow, *Madżary i Poljaci w Szumen. Prinost kym istorijata na bułgarska ciwilizacija*, Sofia 1999.

11 maja 2006 roku w Szumen odbyła się inauguracja 15 edycji festiwalu Teatralne Świąta Drumewa⁵ „Nowy Bułgarski Dramat” (Drumewy Teatralni Praznicy „Nowa Bułgarska Drama”). Organizatorami tego przedsięwzięcia są Dramatyczno-Lalkowy Teatr im. Wasyla Drumewa w Szumen oraz Stowarzyszenie „Nowy Bułgarski Dramat”. To jedyny festiwal teatralny w Bułgarii, którego celem jest promowanie zarówno realizacji scenicznej, jak i publikacji nowych tekstów dramatycznych rodzimych współczesnych autorów. Po raz pierwszy festiwal zorganizowano w 1966 roku, od 1999 roku odbywa się corocznie, począwszy od 11 maja. Rozwija się, zyskując coraz wyższą rangę.

Nie przypadkowo festiwal odbywa się w Szumen. To miasto uważane jest bowiem za kolebkę bułgarskiego teatru⁶. 15 sierpnia 1856 roku tu odbyło się pierwsze na ziemiach bułgarskich przedstawienie teatralne w języku bułgarskim zrealizowane przez Sawę Dobropłodnego⁷ i Józefa Maisnera⁸, który wyreżyserował zbułgaryzowaną przez Dobropłodnego, drukowaną w 1853 roku, komedię *Michał*. Wśród widzów znaleźli się nie tylko mieszkańcy Szumen, Bułgarzy i Turcy, ale także goście z Wielkiego Tyrnowa⁹. Wykonawcą głównej roli w tym historycznym przedstawieniu był Wasyl Drumew. Jego imię nosi dziś szumeński teatr, on także patronuje szumeńskiemu festiwalowi – jako autor pierwszego oryginalnego bułgarskiego tekstu dramatycznego (1872). W nawiązaniu do tej daty już w czasie XIV edycji festiwalu, w 2005 roku, świętowano 150. rocznicę powstania bułgarskiego teatru, szczególnie zaś obchody przypadły na rok następny.

Data inauguracji festiwalu również nie jest przypadkowa. 11 maja 1813 roku w Szumen odbyła się prezentacja innego historycznego przedstawienia, wprawdzie w języku greckim¹⁰, ale mająca uświetnić pierwsze na ziemiach bułgarskich obchody ku czci świętych braci Cyryla i Metodego, twórców bułgarskiego alfabetu. Szumen jako pierwsze podjęło świętowanie dzieła Braci i na tę pamiątkę 11 maja po dzisiejsze czasy obchodzi się jako święto miasta.

Początkowo na program festiwalu składały się konkursowe prezentacje inscenizacji sztuk współczesnych bułgarskich autorów oraz czytanie tekstów autorskich („Awtorski

---

⁵ Wasyl Drumew (1841–1901) – urodzony w Szumen powieściopisarz i dramaturg, później także osoba duchowna. Pełnił wysokie funkcje zarówno w hierarchii cerkiewnej (był m.in. metropolitą tyrnowskim), jak i państwowej (był ministrem oświaty narodowej). Jego sztuka *Iwanko, zabójca Cara Asena* (1872) została uznana za pierwszy oryginalny bułgarski utwór dramatyczny, zaś powieść *Nieszczęśliwa rodzina* (1859) – za pierwszą oryginalną bułgarską powieść.

⁶ *Sto godini narodno czitaliszte „Dobri Wojnikow” w Kolarowgrad. Jubilejen sbornik*, Sofia 1958.

⁷ Sawa Chadzilijew Dobropłodny (1820–1894) – aktywny działacz, nauczyciel i reformator oświaty w dobie bułgarskiego odrodzenia.

⁸ Józef Maisner – czeski emigrant rewolucjonista, nauczyciel w szkole w Szumen.

⁹ Wspomina Wasyl D. Stojanow w: *Szumen i szumensko XIV–XIX wiek*, Szumen 1996, s. 314.

¹⁰ W tym czasie, pozostając w niewoli, Bułgarzy nie mogli oficjalnie czcić twórców swego alfabetu; por. pisany w Szumen list Minasza Pyżyszkiana, armeńskiego duchownego, historyka, etnografa i pedagoga, z 22 maja 1813 r. w: *Szumen i szumensko...*, s. 308–309. List był publikowany w dzienniku z podróży autora pod tytułem *Pyteszestwie w Polska i drugi mesta...* (Podróż do Polski i w inne miejsca) w 1830 r. w Wenecji. Przedruk listu znajduje się także w książce *Armenskie pytiepi-sy za Balkani XVII–XIX w.* (Sofia 1984, s. 215–217).

proczyt”) – konkurs na najlepszą niepublikowaną i niewystawianą dotąd współczesną bułgarską sztukę.

W ramach programu konkursowego w 2005 r. przedstawiono 11 spektakli. Pokazy otworzyła sztuka Teodory Dimowej *Lubownicy*¹¹ (Kochankowie) w reżyserii Borisa Pankina¹², przygotowana w szumeńskim teatrze z udziałem popularnych w Bułgarii artystów: Ani Penczewej¹³, Antuanety Dobrewej¹⁴ i Nikołaja Sotirowa¹⁵. Narodowy Teatr im. Iwana Wazowa z Sofii przedstawił sztukę Kamena Donewa¹⁶ *Pocziwen den* (Wolny dzień). To jedno z przedstawień, na które najbardziej oczekiwali mieszkańcy Szumen, m.in. ze względu na znakomitą obsadę aktorską. Teatr im. Armii Bułgarskiej przyjechał ze sztuką *Prodawate li demoni?* (Czy sprzedajecie demony?) w reżyserii Krikora Azarian¹⁷, poświęconą problemom Romów, według tekstu Bojana Papazowa¹⁸. Teatr Dramatyczny im. Stojana Byczwarowa¹⁹ z Warny pokazał *Pseta* (Psy; jednak w języku bułgarskim słowo to – w odróżnieniu od neutralnego *kucze* – zawiera negatywne zabarwienie) według Georgija Welczowskiego, utwór ukazujący bułgarskie realia z perspektywy i oczami psa²⁰.

¹¹ Teodora Dimowa (ur. 1960 – pisarka i dramaturg. Tekst *Lubownicy* został nagrodzony na 10. festiwalu „Nowa Bułgarska Drama” w Szumen w 2001 r. Inną jej sztukę, *Stopyr*, nagrodzono w 2000 r. Słowo „stopyr”, jak wyjaśnia słowami autorki jeden z bohaterów jej dramatu, pochodzi od angielskiego czasownika „stop” i oznacza niewidzialną barierę, ekran, który nie pozwala człowiekowi dalej iść.

¹² Boris Pankin to jeden z popularniejszych współczesnych reżyserów w Bułgarii, reżyseruje zarówno spektakle teatralne, jak i muzyczne, do niedawna etatowo związany z Dramatycznym Teatrem „Sofia”. Podczas 15. edycji szumeńskiego festiwalu prezentowano także inny spektakl w jego reżyserii, *Rejs* według Stanisława Stratiejewa, przygotowany z artystami Rodopskiego Teatru ze Smolian.

¹³ Ania Penczewa (ur. 1957) – popularna bułgarska aktorka, uchodząca za symbol seksu, gwiazda Narodowego Teatru im. Iwana Wazowa.

¹⁴ Antuaneta Dobrewa – aktorka i piosenkarka znana powszechnie w Bułgarii jako Neti.

¹⁵ Nikołaj Sotirow (ur. 1956) – popularny aktor bułgarski, pochodzący z Szumen.

¹⁶ Aktualnie sztukę Kamena Donewa *Uciekający samolot* w przekładzie Hanny Karpińskiej gra Wrocławski Teatr Współczesny im. E. Wiercińskiego (premiera odbyła się 25 lutego 2006 r., reżyserem spektaklu jest Jarosław Tumidajski).

¹⁷ Krikor Azarian (ur. 1934 w Płowdiw, Ormianin) – prof. Narodowej Akademii Sztuki Teatralnej i Filmowej w Sofii (NATFIZ „KRYSTIO SARAFOW”) w zakresie sztuki aktorskiej i reżyserii teatralnej. W Polsce w 1980 r. zrealizował w Teatrze na Woli w Warszawie *Próbę lotu* według Jordana Radiczkowa.

¹⁸ Bojan Papazow (ur. 1943) – to znany bułgarski dramaturg, scenarzysta, reżyser i producent.

¹⁹ Stojan Byczwarow (1878–1949) – bułgarski aktor, jeden z pionierów bułgarskiego teatru narodowego, przed osiedleniem się w Warnie był związany z różnymi scenami, przede wszystkim z Teatrem Narodowym w Sofii. Twórca Warneńskiego Teatru Miejskiego (1921), który do dziś nosi jego imię. Oprócz licznych ról teatralnych znany z kilku ról filmowych, m.in. Chytry Piotr w kinowej realizacji filmu z 1939 r.

²⁰ Mimo istniejącego wśród bułgarskich frazeologizmów zwrotu mówiącego o przyjaźni między człowiekiem i psem, faktycznie we współczesnej Bułgarii pies nie ma statusu „najlepszego przyjaciela człowieka”. Liczne stada bezpańskich, wygłodzonych psów grasujących nocami po ulicach wielu miast stanowią poważny problem w tym kraju i różnie radzą sobie z tym problemem lokalne władze. Stosunek ludzi do zwierząt (psów i kotów) bezwzględnie przedstawia w swoich dziełach Jordan Radiczow (1929–2004), np. *Proca* (Warszawa 1980).

Szumeńskiej publiczności bardzo podobały się spektakle *Edin Byłgarski wic* (Pewien bułgarski dowcip), zabawny monodram Iwana Kulekowa w wykonaniu Weselina Canewa (Państwowy Teatr Satyryczny im. Aleko Konstantinowa²¹ z Sofii), pokazujący absurdalne sytuacje realnego życia, oraz *Rejs* (Autobus), satyra według tekstu Stanisława Stratijewa²², w reżyserii Borysa Pankina (Rodopski Teatr Dramatyczny ze Smolian) ze znakomitą rolą męską Mariana Baczewa.

Interesującym doświadczeniem dla bułgarskiego widza było obejrzenie uwspółcześionych wersji sztuk napisanych przed kilku dziesięcioleściami, przystosowanych do rytmu, w jakim żyją dzisiejsze młode pokolenia. W programie konkursowym pojawiła się m.in. nowoczesna inscenizacja klasycznego tekstu St. Kostowa, przygotowana przez Mariusa Kurkinskiego²³ z zespołem Małego Teatru Miejskiego „Za Kanałem” z Sofii, pod tytułem *Golemanow*. Christo Mytafczew²⁴, wykonawca roli tytułowej, otrzymał nagrodę za najlepszą męską rolę, zaś reżyser, podobnie jak rok wcześniej, został uhonorowany nagrodą za najlepszą reżyserię. Kilka dni po wręczeniu nagród festiwalowych, inscenizacja ta została ogłoszona najlepszym spektaklem roku przez Fundację Akademia ASKEER²⁵.

Oprócz nagród za najlepszą reżyserię i najlepszą męską rolę, jury festiwalu „Dru-mewy Teatralni Praznicy” przyznaje corocznie nagrody w kategoriach najlepszej roli żeńskiej oraz najlepszej scenografii. Tę ostatnią odebrał w 2005 roku Kolio Karamfi-

²¹ Aleko Konstantynow (1867–1897) – bułgarski pisarz, tłumacz i humorysta, jego najpopularniejsza książka *Baj Ganiu* została wydana w języku polskim w 1986 r. w przekładzie Franciszka Korwina-Szymanowskiego. Opowiada o dorobkiewiczu, który podróżuje po Europie, za wszelką cenę dążąc do pomnożenia swojego majątku.

²² Stanisław Stratijew (właściwie Stanko Stratijew Miładinow: 1941–2000) – pisarz, dramaturg i satyryk bułgarski, jego sztuka *Rejs* (*Autobus*) wystawiana była w Teatrze im. W. Horzycy w Toruniu w 1981 r. Tłumaczono na język polski i wystawiano w polskich teatrach także dwie inne sztuki Stratijewa: *Rzymska łaźnia* (1977 – Teatr Dramatyczny w Wałbrzychu, 1978 – Teatr na Targówku, Warszawa; jako *Łaźnia rzymska*: 1977 – Teatr im. S. Jaracza w Łodzi, 1988 – Teatr im. J. Kochanowskiego w Radomiu) i *Owca* (1978 – Teatr Polski w Warszawie, Teatr Dramatyczny im. Aleksandra Węgierki w Białymstoku i Teatr im. A. Mickiewicza w Częstochowie).

²³ Marius Kurkinski (ur. 1969) – absolwent bułgarskiej Narodowej Akademii Sztuki Teatralnej i Filmowej w Sofii, zarówno w zakresie teatru dramatycznego (u prof. Azariana Krikora), jak i reżyserii kinowej. W 2004 r. otrzymał w Szumen nagrodę za najlepszą reżyserię – za sceniczną interpretację sztuki *Swekyrwa* (Teściowa) według Antona Straszimirowa zrealizowaną z zespołem z Teatru Dramatycznego z Płowdiw.

²⁴ Christo Mytafczew – aktor, obecnie prezes Związku Aktorów Bułgarskich (SAB).

²⁵ Fundacja „Akademia ASKEER” została założona przez aktorów Teatru im. Armii Bułgarskiej w 1990 r. Nagrody od 1991 r. są przyznawane corocznie w kilku kategoriach: w 1991 r. za najlepszą rolę męską i żeńską, drugoplanową rolę męską i żeńską, dla gwiazdy, za reżyserię, za całokształt twórczości, zaś od 1992 r. także za scenografię, kostiumy, muzykę oraz za najlepsze przedstawienie. Wręczane są 24 maja, w dniu narodowego święta: święto oświaty, edukacji, piśmiennictwa. W 2005 r. po raz pierwszy została ufundowana także nagroda za najlepszy współczesny bułgarski dramat, którą otrzymał Bojan Papazow za zrealizowany przez Krikora Azariana na scenie sofijskiego Teatru im. Armii Bułgarskiej dramat *Prodawate li demoni?* (Czy sprzedajecie demony?). Oprócz sztuki Papazowa nominowane do nagrody były dwa inne teksty dramatyczne: Kamena Donewa *Pocziwen den* (Dzień odpoczynku) i Orlina Djakowa *Krystopyt pod najem*. Wymienione wyżej trzy nominowane teksty, a także informacja o nagrodzie oraz lista nominacji są opublikowane w: *Dramaturgija ASKEER 2005. Nominacji za sywremenna byłgarska dramaturgia*, Sofia 2005.

łow²⁶ za scenografię do spektaklu *Majstori* (Majstrowie), według tekstu Raczo Stojanowa²⁷ w reżyserii Petrinela Goczewa, przygotowanego przez Teatr Dramatyczny im. Raczo Stojanowa z Gabrowa. Nagrodą za najlepszą rolę żeńską została uhonorowana Stefka Janorowa, aktorka Dramatyczno-Lalkowego Teatru im. Iwana Radojewa²⁸ z Plewen, odtwórczyni głównej roli w przedstawieniu Kewy Apostołowej *Bezsmyrno tango* (Nieśmiertelne tango).

Ponadto w 2005 roku prywatne szumeńskie Radio FORTE ufundowało nagrodę za najlepszą muzykę. Zdobył ją Stefan Dimitrow i spektakl *Plebei po roźdenije* (Plebeje z urodzenia) w wykonaniu Państwowego Teatru Satyrycznego im. Aleko Konstantinowa z Sofii. Autorką scenariusza i reżyserem przedstawienia jest prof. Margarita Mładienowa²⁹. Scenariusz tego przedstawienia zbudowała z tekstów poetyckich i satyrycznych bułgarskich autorów, m.in. Iwana Wazowa, Dimczo Debeljanowa, Aleko Konstantinowa, Stojana Michajłowskiego i Christo Smirnenskiego.

W ramach festiwalowego konkursu „Czytanie tekstów autorskich” nagradza się co roku najlepsze współczesne niedrukowane i niewystawiane dotychczas utwory sceniczne. Wszystkie wyróżnione teksty są publikowane w pokonkursowym okolicznościowym wydawnictwie, zaś najlepszy jest realizowany w następnym sezonie na deskach szumeńskiego teatru.

Festiwal w Szumen to jedyny w Bułgarii, w którego programie przewidziano konkurs współczesnych tekstów dramatycznych. W 2005 roku wpłynęło ich 40, z czego 11 pozytywnie przeszło przez pierwsze weryfikacje, m.in. najnowsza sztuka Bojana Papazowa *Edin bjas znaje* (Tylko diabeł wie). Za najlepszą w 2005 roku uznano sztukę *Moskwa*, jej autorką jest Petia Rusewa. Wśród zgłoszonych tekstów znalazła się także jedna sztuka dla teatru lalek. W dwóch poprzednich edycjach festiwalu, w 2003 i 2004 roku, nie nagrodzono żadnego tekstu. Wręczono wyłącznie wyróżnienia³⁰. Wspomiana wyżej sztuka *Pseta* według Georgija Welczowskiego była także uprzednio prezentowana na festiwalu w Szumen w nurcie „odczytu autorskiego”, w konkursie na najlepszy współczesny tekst dramatyczny.

W 2005 roku rozszerzono dotychczasową formułę festiwalu, organizując dwa cykle prezentacji pozakonkursowych. Ogółem w ostatniej, 14. edycji festiwalu wzięło udział

---

²⁶ Kolio Karamfilow (ur. 1963) – znany bułgarski scenograf, grafik, rzeźbiarz i malarz, także ilustrator książek.

²⁷ Raczo Stojanow (1883–1951) – pisarz i dramaturg, dziś znany przede wszystkim jako autor dramatu „Majstrowie”. Urodził się w Drianowie. Jako 19-latek wyruszył w kilkuletnią podróż z półprofesjonalną trupą teatralną i ta podróż rozbudziła jego zainteresowanie teatrem. Jego imię nosi Teatr Dramatyczny w Gabrowie.

²⁸ Iwan Radojew (1927–1994) – dramatopisarz, poeta i dziennikarz, przedstawiciel nurtu lirycznego w bułgarskim dramacie.

²⁹ Margarita Mładienowa – znana bułgarska reżyserka, wraz z Iwanem Dobczewem założyła w 1989 r. Teatralną Pracownię „Sfumato”, teatr laboratorium, u którego podstaw pracy legły idee i teorie założycieli, wyznaczające kierunki poszukiwań twórczych. Szukając optymalnej formuły prawnej dla istnienia teatru w przestrzeni publicznej, przeszedł on wielokrotną transformację od formy stowarzyszenia ku państwowej instytucji teatralnej (Państwowy Teatr Satyryczny im. Aleko Konstantinowa z Sofii).

³⁰ W 2004 r. wyróżnienia otrzymali Płamen Dojnow za tekst *Wszystkie moje głosy*, Fani Curakowa za *Mokra poryczka* i Niedjałko Delczew za *Chora s angeli* (Ludzie i anioły).

16 grup teatralnych, które przedstawiły 19 spektakli, w tym dwa spektakle obcojęzyczne. Po raz pierwszy bowiem w 2005 roku festiwal zaistniał jako międzynarodowy. W programie równoległym do konkursowego, dla uświetnienia imprezy, pokazano spektakle teatrów dramatycznych z Rosji i Rumunii. Państwowy Teatr Akademicki Iwana Turgieniewa z Oriel (Rosja) przedstawił *Toplinata prez noemwri* (Listopadowe ciepło) według tekstu Jany Dobrewej³¹, a rumuński teatr „Valah” z Giurgiu – *Drugą śmierć Joanny D’Arc*. W ramach paralelnego programu pokazano także spektakl autorstwa Eleny Panajotowej *Ne me snimaj men!* (Nie mnie fotografuj, człowieku!).

Po raz pierwszy w 2005 roku osobnym nurtem prezentacji pozakonkursowych stał się Program „Radiczkow”, w którego ramach mają być corocznie przedstawiane spektakle oparte na tekstach znakomitego bułgarskiego pisarza i dramaturga Jordana Radiczkowa³². Zaprezentowano aż trzy różne realizacje teatralne znanego w Polsce tekstu „Łazarica” (granego także pod tytułem „Taniec Łazarza”). Narodowy Teatr im. Iwana Wazowa z Sofii oraz Fundacja „Scena Bałkany” przedstawiły *Łazaricę* przygotowaną przez znanego i cenionego bułgarskiego reżysera Kirkora Azarian. Przedstawienie z udziałem Walentina Tanewa i Malina Krystewa (w roli psa) zostało przygotowane z okazji obchodów 75. rocznicy urodzin zmarłego w styczniu 2004 roku Radiczkowa. Kilka dni później bułgarska Fundacja Akademia ASKEER nagrodziła Malina Krystewa za najlepszą rolę drugoplanową 2005 roku. Walentin Tanew za rolę w tym spektaklu otrzymał nagrodę IKAR 2005³³.

Zupełnie inną wersję *Łazaricy*, w reż. Aleksandra Berowskiego, przedstawił Dramatyczny Teatr im. Sawy Ognianowa z Ruse. Trzecie przedstawienie pod tym samym

³¹ Jana Dobrewa – znana autorka wielu współczesnych tekstów dramatycznych, wystawianych aktualnie na scenach teatrów bułgarskich, a nawet za granicą.

³² Jordan Radiczkow (1929–2004) – jedna z najbardziej znaczących postaci w bułgarskiej literaturze w ostatnim 30-leciu XX wieku, wybitny pisarz i dramaturg bułgarski. Jego teksty tłumaczono na ponad 30 języków. W 2001 r. był nominowany do Nagrody Nobla w dziedzinie literatury. W Polsce znany zarówno z twórczości prozatorskiej: *Blaszany kogucik* (1969), *Prochowe abecadło* (1973), *Proca* (1980), *Jak to?* (1981), *My, wróbelki* (1982), *Wszyscy i nikt* (1987) i *Węzowe jajo* (1998), jak i dramatycznej. W „Dialogu” drukowano: *Chryję* (11/1967); *Styczeń* (1/1975); *Próbie lotu* (6/1980); *Koszyki* (3/1984); *Obraz i podobieństwo* (2/1988); *Dobrotliwe węże* (2/1997). Na scenach polskich teatrów wystawiano: *Chryję* (1971 – Wrocławski Teatr Współczesny im. E. Wiercińskiego, reż. Andrzej Witkowski; 1972 – reż. Jerzy Dobrowolski, realizacja dla Teatru TV ze znakomitą obsadą aktorską, m.in. z Wojciechem Siemionem, Krzysztofem Kowalewskim, Janem Kobuszewskim, Romanem Kłosowskim i Bogdanem Łazuką; 1972 – Teatr Rozmaitości w Warszawie, reż. Jerzy Dobrowolski); *Styczeń* (1975 – Teatr im. St. Jaracza Olsztyn–Elbląg, reż. Janusz Kozłowski; 1975 – Teatr Dramatyczny im. Aleksandra Węgierki w Białymstoku, Lech Komarnicki; 1975 – Teatr Rozmaitości w Warszawie, reż. Jan Matyjaskiewicz; 1979 – Teatr Dramatyczny w Warszawie, reż. Wojciech Pokora; 1979 – Teatr im. Ludwika Solskiego w Tarnowie, reż. Ryszard Smożewski); *Łazarica* (1978 – Teatr Stara Prochownia w Warszawie, reż. Wojciech Siemion i Andrzej Kieruzalski); *Taniec Łazarza* (1978 – Teatr im. Juliusza Słowackiego Kraków [Scena Miniatura], reż. Ewa Kurtyś; 1987 – Teatr im. Juliusza Osterwy w Gorzowie Wielkopolskim, reż. Antoni Baniukiewicz) i *Próba lotu* (1980 – Teatr na Woli w Warszawie, reż. Krikor Azarian; 1980 – Stary Teatr w Krakowie, reż. Jan Maciejowski). To Jordan Radiczkow witał papieża Jana Pawła II w sofijskim Pałacu Kultury 24 maja 2002 r., podczas pielgrzymki Ojca Świętego do Bułgarii, w imieniu czterech tysięcy zgromadzonych naukowców, ludzi kultury i sztuki.

³³ Nagrody IKAR w dziedzinie teatru są przyznawane od ponad 10 lat przez Związek Aktorów Bułgarskich i wręczane corocznie w dniu międzynarodowego święta teatru, 27 marca.

tytułem to oryginalny, firmowany przez Dom Producentki „Shiny World” spektakl autorski Walerii Wylczewej z udziałem orkiestry dętej.

Ponadto Państwowy Teatr Satyryczny im. Aleko Konstatynowa z Sofii, w ramach programu Radiczkow, zaprezentował sztukę *Czasti ot cjaloto* (Części całości) według scenariusza i w reżyserii Stilijana Petrowa. Za ten debiut reżyserski Petrow został uhonorowany przez Związek Aktorów Bułgarskich (SAB) nagrodą IKAR 2005.

W 2006 roku w 15., jubileuszowej, edycji festiwalu wzięło udział 14 teatrów. Zaprezentowano 14 przedstawień, z czego 5 stanowiły prezentacje teatrów sofijskich (Teatr Narodowy im. Iwana Wazowa, Teatr „Zad Kanała”, Teatr im. Armii Bułgarskiej, Teatr „199” oraz Mładieszki Teatr im. Nikołaja Binewa). Jedno przedstawienie, *Noszta na Kardinala* (Noc Kardynała) według tekstu Piotra Marinkowa, zostało przygotowane w kooperacji sofijskiego Teatru Syłza i Smiach z Dramatyczno-Lalkowym Teatrem im. Konstantyna Weliczkowa z Pazardżiku. Pozostałe przedstawienia, poza szumeńskim teatrem, zaprezentowały zespoły z Warny, Smolian, Plewen, Płowdiw, a także Macedonii i Rumunii.

Swój autorski spektakl *Na zad kym kulturata* (Powrót ku kulturze) przedstawił Todor Kolew³⁴, znany i popularny aktor bułgarski, wywodzący się z Szumen, aktualnie reprezentujący Teatr Dramatyczny z Płowdiw. Spektakl typu *show*, utrzymany w konwencji dialogu z publicznością, dotyczy osiągnięć wybranych wybitnych przedstawicieli europejskiej kultury (wśród nich: Sokrates, Leibniz, Mozart, Beethoven, Hugo, Wazow) postrzeganych okiem człowieka, który nie wiedząc nic o kulturze, postanowił w ciągu kilku wakacyjnych miesięcy pozyskać wiedzę w tym zakresie i opowiedzieć, czego się dowiedział...

Ogromną radością dla oka był znakomicie przygotowany, zarówno od strony reżyserskiej, jak i aktorskiej, spektakl *Finale grande* Kamena Donewa, pomysłodawcy, reżysera i choreografa w jednej osobie. Przeplatające się w rytm muzyki obrazy z życia grupy starych przyjaciół, będące to terażniejszością, to znów odległym wspomnieniem z czasów ich młodości, odtwarzane przez dwa zespoły – młodych i starych – opowiadają historię, w której odnaleźć się może każdy z widzów. Spektakl oparty na pantomimie i ruchu scenicznym z elementami tańca, pozbawiony niemal słów, stał czytelny dla wszystkich odbiorców bez względu na obszar językowy, został zrealizowany przez sofijski Teatr im. Armii Bułgarskiej.

Dużym aplauzem widownia przyjęła monodramem *Żiwot w kaszoni* (Życie w kartonie) według tekstu Iwana Kulekowa³⁵, wykonany przez Nikołaja Urumowa³⁶ i gabrowski Teatr Dramatyczny, w reżyserii Niweny Mitewej. Podobał się zarówno napisany z dużą lekkością tekst, jak i jego aktorska realizacja na scenie. Kreowany przez Urumowa bohater zwierza się znalezionej na śmietniku dmuchanej „pornolalce”,

³⁴ Todor Kolew (ur. 26 VIII 1939 w Szumen) – ogromnie popularny aktor bułgarski, porównywany przez Bułgarów z Chaplinem. Oprócz licznych ról teatralnych ma na koncie ponad 35 kreacji filmowych, m.in. znakomite role w bardzo popularnych, należących do klasyki filmu bułgarskiego filmach, jak *Kozijat rog* (Kozłowski; 1971/2). *Dwojnicyt* (Dubler; 1979), *Gospodin na eden den* (Pan jednego dnia; 1983), *Opasen czar* (Niebezpieczny czar; 1984).

³⁵ Iwan Kulekow (ur. 28.04.1951) – znany bułgarski pisarz, satyryk, autor wielu scenariuszy filmowych.

³⁶ Nikołaj Georgiew Urumow (ur. 6.04.1963, Kawarna) – popularny bułgarski aktor teatralny, filmowy i telewizyjny. W 2006 r. zaprezentowany przez niego na festiwalu w Kijowie, monodram *Wedłunia 2006* otrzymał dwie nagrody i zyskał duże uznanie publiczności.

która okazuje się znakomitym „słuchaczem” żyjącego w kartonie samotnika. Nie umie przystosować się do życia, mimo więc, że jest zdolny i inteligentny, znajduje się na ulicy. Nikołaj Urumow jest chwilami śmieszny, chwilami smutny, tańczy i śpiewa na scenie. Kreowana przez niego postać kocha życie, śmieje się z siebie, czasem bywa naiwna, innym razem zadziwiająco rozumna, pełna energii.

Mały Teatr „Zad Kanała” przedstawił w tym roku festiwalowej publiczności sztukę według tekstu St. Kostowa *Żensko carstwo* (Żeńskie królestwo) w reżyserii Mariusza Kurkieskiego, pokazującą świat, w którym mężczyźni pełnią rolę matek i gospodyń domowych, kobiety zaś rządzą, są twarde i bezwzględne, choć w głębi duszy tęsknią za utraconymi przywilejami słabości jako atutu płci pięknej.

Młodzieżowy Teatr im. Nikołaja Binewa z Sofii zaprezentował sztukę Jany Dobrewej *Miłość za mama* (Miłość do mamy)³⁷ w reżyserii Ilija Dobrewa (ojca autorki). Sprawnie i rzetelnie od strony warsztatowej zrealizowane przedstawienie znakomicie pokazuje rozmiijające się miłości, przede wszystkim zaś relację matki i córki, które należą do dwóch różnych pokoleń. Nie znajdują nigdy wspólnego języka, choć przecież kochają się, ale każda inaczej postrzega dobro swoje i tej drugiej.

Nagrodę za najlepszy spektakl w tegorocznej edycji festiwalu otrzymała Julia Ognianowa za *Autoportety za rozpoznanie* (Autoportrety do rozpoznania), kolaż dramatyczny oparty na kilku tekstach: *Snacha*, *Tatul*, *Żeleznija swetilnik*, *Lazarica*. Spektakl został zrealizowany przez Rodopski Teatr Dramatyczny im. Nikołaja Chajtowa. Aż trzy nagrody zebrał spektakl *Chyszowe* Teatru Narodowego im. Iwana Wazowa: za reżyserię nagrodę otrzymał Aleksander Morfow, za scenografię – Elena Iwanowa, za najlepszą męską rolę – Walentyn Ganew, który wcielił się we Władykowa. Dwie nagrody przypadły w tym roku spektaklowi *Żarawa* według Dimitra Kabakowa. Był to monodram opowiadający o losach mieszkającej całe życie w Rodopach kobiety, przygotowany przez sofijski Teatr „199”. Nagrodę za najlepszą rolę żeńską otrzymała wykonawczyni, Nebena Mandadzijewa, zaś Asen Awramow odebrał nagrodę za opracowaną autorską muzykę do tego spektaklu.

Nie przyznano w tym roku nagrody w kategorii współczesnego dramatu czytanego, a wyłącznie jedno wyróżnienie. Otrzymał je Zachari Karabasdzijew za tekst *Nedelia weczer* (Niedzielny wieczór).

Ogromna szkoda, że w tegorocznej edycji festiwalu nie znalazł miejsca w nurcie pozakonkursowym program „Radiczkow”. Sztuki Jordana Radiczkowa, z głębią i rozmiarem problemów, których dotyczą, wielopłaszczyznowością interpretacji, stanowią zarówno znakomity materiał dla twórców teatru, jak i ogromne wyzwanie dla aktorów.

Tegoroczną edycję festiwalu, z racji obchodów jubileuszu 150-lecia teatru bułgarskiego, poprzedzała konferencja naukowa poświęcona dziejom bułgarskiego teatru. Festiwalowi towarzyszyły też dwie wystawy, poświęcone początkom i historii teatru w Szumen i w Bułgarii. Ekspozycja przygotowana przez Regionalną Bibliotekę im. Stiljana Czylingirowa prezentowała pierwsze wydania bułgarskich tekstów dramatycznych, wśród nich dramaty *Michał* Sawy Dobropłodnego, *Raina Kniaginia* Dobri Wojnikowa oraz tegoż autora *Kriworazbranna ciwilizacja* – zabawna komedia o wkra-

---

³⁷ Tekst nominowany do nagrody ASKEER 2006 w kategorii współczesnej dramaturgii bułgarskiej, jako jeden z trzech opublikowany w okolicznościowym wydawnictwie: *Dramaturgija ASKEER 2006. Nominacji za sywremenna byłgarska dramaturgia*, Sofia 2006. Píše o tym także wydawany w Sofii „Literaturen Westnik”, nr 21, 31.05–6.06 2006, s. 4. Zob. też przypis 27.

czaniu kultury francuskiej na ziemi bułgarskiej. Na wystawie znalazły się także rękopisy tekstów dramatycznych S. Czylingirowa, patrona biblioteki. Wśród licznych eksponatów można było oglądać również pierwsze bułgarskie przekłady europejskiej dramaturgii, pamiętniki wybitnych twórców bułgarskiego teatru, afisze teatralne, archiwalne fotografie. W Galerii Miejskiej im. Eleny Karamichajłowej szumeńcy mogli obejrzeć historyczne kostiumy teatralne i portrety słynnych gwiazd teatru w kostiumach teatralnych. Wiele z prezentowanych eksponatów po raz pierwszy opuściło mury sofijskiego Teatru Narodowego im. I. Wazowa³⁸.

Mam nadzieję, że szumeński festiwal będzie się nadal rozwijał, a w jego kolejnych edycjach będą uczestniczyć także polskie teatry.

---

³⁸ *Łumna ogyniat na Drumewite praznici*, „Westnik Szumen”, nr 88(532), 12 maja 2006, s. 12.